

justified. **The aim** of the article is to study the methodological aspects of the soil science at the present stage of its development. **The task** of the article is to assess the prospects of the methodological concept of studying the concentration functions of the soil cover. **Research methods** are systemic, interdisciplinary, cultural-historical, socio-cultural, and comparative ones in their dialectical interrelations. **Research results.** A geological object should be interpreted as a system with the genetic structure, the integrity of which is ensured by the historical trajectory of the system. The specificity of an object is the result of synthesis in the process of evolution of various natural interactions. The historical approach to developing objects is implemented using the method of actualism, revealing the invariant structure of geological processes and the form of modeling method. The new program of science development should combine the use of ideas, methods, models of theoretical natural science and the adjustment and improvement of historical reconstruction tools. Such a program is aimed at establishing the unity of the spatial structure and genesis of geological objects and extending the functions and areas of application of the system-structural method. The holistic characteristics of geological processes cannot be adequately reflected without the use of tools and methods of a systematic approach based on non-causal determination, on the analysis of relations between coexistence and correlation. **Discussion** provides a comparative description of various ideas about soil science. The main threat to the harmony of the methodological systems of genetic soil science and geological sciences is noted to be significant changes in the structure of the latter: at the end of the XX-th c. the basis of a well-founded V. I. Vernadsky and rapidly developing biogeochemistry becomes dominative. **Conclusion.** The methodological concept of studying the concentration functions of the soil cover has not yet been sufficiently implemented in soil science, but it is certainly prospective. The fundamental function of the soil is shown to be realized through ensuring the participation of the soil in the regulation of specific mechanisms of biospheric processes. **Keywords:** soil, soil science, complex of Earth sciences, soil concentration functions.

УДК 930.1:316.32

Л. А. Ороховська

ОСМИСЛЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ СВІТУ В ПАРАДИГМІ КОСМІЗМУ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті розглядається вплив ідеології космізму, з її орієнтацією на принципи загального взаємозв'язку, єдності, необхідності узгодження людської діяльності з принципом цілісності світу, на формування соціального простору інформаційного суспільства. Показується, що саме на духовне начало в становленні єдності людства вказували представники космізму В. Соловйов, М. Федоров, М. Бердяєв, К. Цюлковський, В. Вернадський, Е. Ле Руа, П. Тейяр де Шарден, які висловлювали світоглядну позицію, відповідно до якої людина, її минуле, теперішнє та майбутнє розглядаються крізь призму співвідношення з космосом.

Ключові слова: глобальне суспільство, космізм, інформаційний простір, ноосфера, світова спільнота, соціальний простір.

Вступ

Поява в XIX ст. електрокомунікації (телеграф, телефон, радіо) дозволила налагодити економічні, політичні, культурні зв'язки в масштабі планети, що актуалізувало філософську розробку ідей щодо створення єдиної всесвітньої держави, світового укладу земної кулі. Саме у цей час формується ідеологія космізму, яка осмислює стосунки людини з космосом, планетою, суспільством, ставить проблему відповідальності людини за результати її діяльності.

Розвиток сучасних мас-медіа, насамперед Інтернету та стільникового зв'язку, забезпечує матеріальну базу для поширення мережевого індивідуалізму як домінуючої форми комунікабельності. Інтернет дає можливість індивідуумам будувати свої мережі он-лайн та оф-лайн на основі власних інтересів, цінностей, проектів. Виникають нові віртуальні спільноти, форми соціалізації, способи життя та форми соціальної організації, що спричиняє кризу традиційного укладу життя. У таких умовах звернення до ідей космізму, що пропагують ідеологію гармонійного поєднання людини і світу, набуває особливої актуальності як важливе джерело формування світогляду суспільства.

У цій статті автор спирається на концепції філософів-космістів: М. Бердяєва, В. Вернадського, В. Соловйова, М. Федорова, П. Тейяра де Шардена, К. Цюлковського, у яких йдеться про майбутнє людства в космічних масштабах. Ідеологи космізму П. Тейяр де Шарден, В. Вернадський у вченні про

ноосферу наголошували на залежності долі людства і всього живого від долі Всесвіту. У сучасних умовах, коли загострилися глобальні проблеми, космізм є світоглядом, який є ключем до їх вирішення. Тому важливо, щоб сучасна культура базувалася на парадигмі цивілізаційного розвитку, ідеї якої висунуті філософами-космістами.

Мета і завдання

У дослідженні ставиться мета показати важливість ролі ідеології космізму для сучасного соціокультурного розвитку та звернути увагу, що в інформаційному суспільстві, у якому формування мережевих комунікаційних систем дає можливість сформувати глобальні системи взаємодії, що може забезпечити цілісність світової культури чи будь-якої з національних культур, пріоритети співробітництва і взаємодопомоги, мають стати домінуючими для політиків та діячів культури, незалежно від того, які цивілізації, нації, регіони, спільноти вони представляють. Політика в сфері медіакультури має бути направлена на функціонування мережі комунікації у режимі взаємообміну, недопущення ситуації, коли демасифікація мас-медіа може призвести до локалізації, закриття культур окремих етносів чи релігійних груп. Оскільки мас-медіа є посередниками між державою і суспільством, владою і людиною, то при проведенні політики держав у сфері медіакультури ідеї космізму, які направлені на космічну перспективу розвитку людства, усвідомлення свого призначення, набувають особливої актуальності.

Методологія дослідження

Розгляд проблем сучасної соціальної еволюції, дослідження впливу філософії космізму на систему цінностей особистості та її уподобань, осмислення того, як ці цінності впливають на поляризацію сучасного світу та визначають процеси, які відбуваються в ньому, вимагає синергетичного розуміння системної складності культури, визнання самоорганізації як шляху збереження «множинності» і розмаїття в сучасних умовах існування суспільства і культури. Глобалізація змінює не тільки структурні особливості національних культур, але і принципи їх взаємодії у світі. Згідно із синергетичним підходом до розвитку суспільства, самоорганізація складних систем спрямовується від хаосу до дедалі більшої впорядкованості на основі певних характеристик порядку й узагальненої синергетичної інформації відповідно до певних патернів (моделей). Розвиток суспільства відбувається під впливом великої кількості випадкових факторів. Сценарій розвитку може залежати від випадкового фактору, який вплине на неї в цей момент. Саме в філософії космізму авторка вбачає ідеологічне підґрунтя, яке може стабілізувати цей складний неврівноважний світ, адеж синергетична методологія закликає не знищувати прибічників конкуруючих атракторів, а на рівних конкурувати з ними.

Результати

Відкриття в 1844 р. С. Морзе телеграфної лінії, що з'єднала Вашингтон із Балтимором, дозволило налагодити миттєву передачу інформації, незважаючи на значну відстань між цими містами. Створення єдиного медіапростору між Європою та Америкою завдячує прокладанню телеграфного кабелю через Атлантичний океан (1858 р.) та здійсненню Марконі радіозв'язку між цими частинами світу (1901 р.). Розширення медіапростору до масштабів усієї земної кулі стало фактором, що актуалізував філософську розробку ідей щодо створення єдиної всесвітньої держави, світового укладу земної кулі, щодо поширення культури на всю поверхню Землі. Дослідниця філософії космізму Т. Пода слухає, зазначає, що «для розроблення нового шляху подальшого розвитку людства важливим є звернення до духовного, морального, наукового авторитету ідей космізму, що встановив закономірності космопланетарного розвитку та звернув увагу на безперервне ускладнення антропо-соціоприродничої системи» (Пода, 2018: 76).

На духовне начало в становленні єдності людства вказували представники космізму – світоглядної позиції, відповідно до якої людина, її минуле, теперішнє та майбутнє розглядаються кризь призму співвідношення з космосом. В. Соловйов виношував надію на об'єднання людства в майбутньому, і перш за все – в Боголюдстві: «Ми повинні розглядати людство в його цілісності, як велику істоту, що вбирає в себе всіх, або як соціальний організм, живі органи якого представляють різні нації. З цієї точки зору очевидно, що жоден народ не може жити в собі, через себе і для себе, але життя кожного народу становить лише певну участь у спільному житті людства» (Соловйов, 1988: 220). Боголюдський процес В. Соловйов розумів як еволюцію природного і соціального світу.

Про суспільство, де панувало б «добро без зла», мріяв М. Федоров. А таким, на його думку, може

бути тільки суспільство, де за допомогою науки буде подолана смерть, повернуті до життя всі померлі покоління. Цим і буде досягнута вища справедливість, а, відповідно, й вище добро. Тобто, М. Федоров виступав за ідею єдності людства в сукупності всіх його минулих і майбутніх поколінь (Федоров, 1982: 558). М. Бердяєв у своїй праці «Нове середньовіччя» вказував, що єдине людське суспільство має бути влаштоване перш за все за духовним принципом, як духовна спільнота екзистенційних суб'єктів, об'єднаних однією історією. У такому суспільстві, яке стане «колективним тілом свободи», матеріальне перевтілюється в духовне (Бердяєв, 1991: 32). Людство для нього – не сукупність безликих індивідів, а єдність незалежних особистостей, кожна з яких відповідальна за себе, за інших, а в кінцевому підсумку – й за долю світу.

Першу світову війну та революцію 1917 р. М. Бердяєв сприйняв як події, які максимально загострили питання про світовий уклад земної кулі та зробили необхідними поширення культури на всю поверхню Землі. Він писав: «Нинішня світова війна, яка все розростається та загрожує захопити всі країни й народи, здається глибоко протилежною до цієї старої мрії про світове єднання, про єдину всесвітню державу. Така страшна війна, здавалося б, руйнує єдність людства. Але це тільки на поверховий погляд. З більш глибокої точки зору, світова війна до крайньої міри загострює питання про світовий лад земної кулі, про поширення культури на всю поверхню землі. Нинішній історичний час подібний до епохи великого переселення народів. Відчувається, що людство вступає в новий історичний і навіть космічний період, в якусь велику таїну, зовсім непередбачувану ніякими науковими прогнозами, яка нівелює всі доктрини і вчення» (Бердяєв, 2004: 117).

К. Ціолковський у своїх працях змальовував єдине людство, яке освоюватиме далекі світи. Для майбутнього взаєморозуміння народів він навіть винайшов універсальний алфавіт. Учений вважав, що в майбутньому об'єднуються не тільки земляни: «Під об'єднання підпадає не тільки кожна планета, але і вся їхня сукупність... Після об'єднання кожної планети неминуче наступить об'єднання кожної сонячної системи» (Ціолковський, 1986: 381).

В. Вернадський, Е. Ле Руа і П. Тейяр де Шарден також ставили питання про єдність не тільки землян, але й про космічну єдність усіх мислячих істот у ноосфері. Якщо у П. Тейяра де Шардена і Е. Ле Руа ноосфера – це сфера божественного розуму, то В. Вернадський підходив до її тлумачення з позицій матеріалізму. П. Тейяр де Шарден та В. Вернадський у своїх працях досліджували процес об'єднання людства на рівні родів, племен, а потім народів, країн. На їхній погляд, людська думка розвивається з усе більшою силою та швидкістю, і вже в ХХ ст. людство завдяки засобам зв'язку і сполучення стає одним цілим і ноосфера огортає всю Землю. П. Тейяр де Шарден у праці «Феномен людини» зазначав: «Вихід для світу, двері для майбутнього, вхід у надлюдство відкриваються вперед і не для декількох привілейованих осіб, не для одного обраного народу! Вони відкриваються лише під натиском усіх разом і в тому напрямку, у якому всі разом

можуть об'єднатися і завершити себе в духовному оновленні Землі» (Teilhard de Chardin, 1985: 194). Він вважав, що метою і завданням людства є досягнення точки Омега, у якій буде розгорнута вся повнота феномена людини. Людство, як єдина істота, було для нього здійсненням закладеного в людині прагнення до соборності, зібранні організму як цілого в його єдності. Але це був проект, розрахований на природний процес об'єднання як збирання Духу, і він не передбачав ніяких силових дій для його реалізації. Це мав бути процес культурного синтезу, сходження культур, взаємопророчення їх одна в одній на основі спільних проблем і завдань людства, спільності його долі.

Основні положення вчення В. Вернадського про ноосферу були опубліковані 1944 р. у праці «Кілька слів про ноосферу». Учений зазначав: «У ХХ ст. вперше в історії Землі людина пізнала її охопила всю біосферу, завершила географічну карту планети Земля, розселилася по всій її поверхні. Людство за своїм життям стало єдиним цілим. Нема жодного куточка Землі, де б людина не змогла проживати, якщо б це їй було потрібно... І одночасно з цим завдяки потужній техніці та успіхам наукової думки, завдяки радіо й телебаченню людина може миттєво спілкуватися у будь-якій точці нашої планети з ким завгодно» (Вернадський, 2005: 272). Згодом, у праці «Наукова думка як планетарне явище», В. Вернадський порушив питання про глобальну єдність людства на розумній, максимально гуманізованій екологізованій основі – становленні сфери розуму (ноосфери) як якісно нового стану людської цивілізації. «Історичний процес на наших очах змінюється. Вперше в історії людства інтереси народних мас – всіх і кожного – і вільної думки особистості визначають життя людства, є мірилом його уявлень про справедливість. Людство, взяте загалом, стає потужною геологічною силою. І перед ним, його думкою і працею, постає питання про перетворення біосфери в інтересах свobodно мислячого людства як єдиного цілого. Цей новий стан біосфери, до якого ми, не помічаючи цього, наближаємося, і є «ноосфера» (Вернадський, 1991: 240-241), – писав він.

Основною силою, яка створює ноосферу, за В. Вернадським, є ріст наукового знання. У центрі системи ноосферного світогляду, який має забезпечити соціально ефективно освоєння світу, перебуває вже не просто людина з абстрактною гуманістичною системою цінностей, навіть не національно-територіальна держава, а людство з конкретною системою матеріальних і духовних потреб та інтересів виживання сьогоденного й прийдешніх поколінь. «Людина вперше реально зрозуміла, що вона є мешканцем планети і може – повинна – думати та діяти в новому аспекті, не тільки в аспекті окремої особистості, родини чи роду, держав чи їх союзів, але і в планетарному аспекті» (Вернадський, 1991: 28).

Отже, є всі підстави вважати саме В. Вернадського тим ученим, який впритул підійшов до формування уявлень про те, що світ – це Всесвіт. Хоча при характеристиці людини і людства вчений застосував поняття «жива речовина», він не ототожнював її з живою масою, а акцентував увагу

на її соціальній специфіці. Не окрема людина, а людство загалом стає тим фактором, що формує ноосферу. І лише на базі наукових знань створюється основа для об'єднання всіх людей в універсальне ціле – людство. В. Вернадський вказав, що саме наука має стати тією силою, яка об'єднає людство. Адаже саме наукова думка творить ноосферу. Саме наука є єдиною однаковою для «всіх часів, соціальних середовищ і державних об'єднань». Щоправда, до цього розуміння людство доходить тяжким досвідом історії, тому що і релігія, і державні утворення протягом тисячоліть намагались і намагаються створити єдність і силу включити всіх в одне єдине розуміння сенсу і мети життя. Такого єдиного розуміння в багатотисячній історії людства не було» (Вернадський, 1991: 76). А наука і є тією інформацією про світ, яка передається, акумулюється через медіапростір як підпростір соціального простору, поширеного до рівня Всесвіту.

У кінці ХХ століття культурний обмін, культурна інтеграція значно посилюються завдяки появі супутникового телебачення, інформаційно-комп'ютерних мереж, які функціонують на базі цифрового способу передачі інформації. Інформаційний простір у цей час об'єднав національні, регіональні та місцеві електронні мережі та остаточно вийшов за межі територіальних кордонів. Як зазначає О. Базалук «якщо межі живої матерії обмежені ефективністю генетичних програм і типів їх наслідування, то межі діяльності розумної матерії практично безмежні» (Базалук, 2012: 191). У сучасному світі економічні, фінансові й торгові зв'язки охопили всю планету, не залишивши окремим народам і країнам альтернативи їхньому входженню в єдине світове господарство. У таких нових реаліях важливо, щоб наукове співтовариство країни було спрямоване на участь у світогосподарських зв'язках глобального мережевого суспільства через включення в них конкретного інтелектуального продукту.

Виявляючи причини розширення культурних кордонів, Н. Луман зазначає, що функціональні відносини в суспільстві «постійно вимагають перетину територіальних кордонів: отримання новин із-за кордону, клопотання про міжнародні кредити, військово-політичні заходи безпеки у зв'язку з подіями за кордоном, копіювання шкільних і університетських систем передових країн і т. д. Це послаблення просторових перешкод поглиблюється тим, що глобальна комунікація майже не вимагає часових затрат, а може реалізуватися за допомогою телекомунікації. Інформація більше не має транспортуватися як речі чи люди» (Луман, 2006: 242). Тобто, саме електронна комунікація забезпечує розширення медіапростору, який є основою формування ноосфери до масштабів усієї планети, що відповідає інтересам політиків, бізнесменів, діячів науки і культури.

У добу інформатизації загальноживаними стали такі вислови, як «медіапростір», «радіопростір», «телевізійний простір», «кіберпростір», «інформаційний простір» тощо. У процесі широкого впровадження комп'ютерних технологій вислів «інформаційний простір» став досить популярним серед учених, представників засобів масової інформації, політиків. Як правило, цей вислів вживають для озна-

чення медіа-, радіо-, теле-, та кіберпростору. Ключовим елементом усіх цих видів простору виступає інформація в різних її формах і виявах. В умовах комп'ютеризації суспільства відбувається стрімке розширення інформаційного простору, на що вказують майже всі дослідники особливостей сучасного історичного етапу у становленні людства. Сучасний медіапростір об'єднує декілька його видів: глобальний, загальнонаціональний, регіональний та ін. Цей простір є свободним і хаотичним, надаючи індивіду широке поле можливостей для самовизначення. Електронні мас-медіа дозволяють сформувати своє медіасередовище (глобальне чи локальне), яке б охоплювало сфери певних інтересів (економіку, соціальні інститути, суспільну свідомість, духовну і матеріальну культуру).

Медіапростір трансформується й під впливом технологій, а в інформаційному суспільстві – під впливом інформаційно-комунікаційних технологій. Як слушно зазначає у цьому контексті Л. Дротянко, зміни, що відбуваються в технологіях, спрямованих на функціонування інформації у суспільстві, суттєво впливають на кількісні параметри простору, в якому здійснюється обіг інформації. Він невпинно розширюється, оскільки: 1) розширюється сфера комунікації через використання інформаційно-комунікаційних технологій; 2) відбувається освоєння все більшої кількості інформації; 3) прискорюється швидкість отримання найновішого знання, навіть у режимі on-line. Істотно зростає кількість соціальних мереж, заснованих на таких технологіях, доступ до яких стає реальністю для найвіддаленіших населених пунктів земної кулі (Дротянко, 2011: 6). Виходить, що медіапростір в умовах інформатизації пронизує увесь соціальний простір, усі соціальні практики, в яких інформаційно-комунікаційні технології відіграють суттєву роль.

Як відомо, категорія «простір» використовується у філософії для встановлення характеристик світу загалом, а також для характеристики окремих предметів в природничих науках та повсякденному мовленні людей ще з часів Античності. З появою нових інформаційних мас-медіа слово «простір» стало широко використовуватися в переносному значенні та позначає вже не тільки геометричний і навіть не географічний образ світу, а скоріше використовується як метафора, якою можна позначити віртуальну реальність.

Удосконалення комутаційної і транспортної техніки створює ефект прискорення у сфері повсякденного досвіду сприйняття простору. Нове сприйняття простору та часу спостерігається людьми, які користувалися першими залізничними дорогами, і суб'єктивно їм здавалося, що відстань зменшується. На нове розуміння простору і часу вплинули авіаційні перевезення та новітні методи передачі, збереження та обробки інформації, які зумовлені появою комп'ютера та Інтернету. З винайденням радіо, телебачення, Інтернету зростає значення миттєвої інформації та спостерігається прискорення соціального життя через «стиснення» часу і простору. Після того, як у 1991 р. була створена всесвітня інформаційна павутина, світ замкнувся інформаційно. Цю нову реальність Д. Рашкофф називає «інфосферою» (Рашкофф, 2003: 8).

Синонімом поняття «інфосфера» є поняття «кіберпростір», на що вказує М. Володіна: «Інформаційне суспільство» породило особливий просторово-часовий феномен, який є небаченою раніше інформаційною інфраструктурою, що називається «кіберпростором» чи «інфосферою» (Володіна, 2008: 11), яка зумовлює трансформаційні процеси в усіх соціальних сферах.

Виникнення єдиного світового інформаційного простору стало можливим завдяки технологічному забезпеченню багатовимірної і багатопланової інформації, форм і методів її виробництва, кодування, зберігання, переробки і передачі. Всесвітня комп'ютерна мережа замінює послуги пошти, телеграфу, телефону, копіювальної техніки. Інтернет і мобільний зв'язок змінили стиль нашого життя. Розвиток технологій дозволив здійснювати бездротовий контакт у будь-який час і в будь-якому місці. Символом цього став прапор компанії «Нокія», на якому написано: «Об'єднуємо людей». Стільниковий зв'язок доповнює Інтернет і стає важливим елементом медіапростору, кардинально звільнивши комунікації від прив'язки до місця. Якщо раніше координація учасників зустрічі закінчувалася, коли вони виходили з дому, де знаходився телефон, то з появою мобільних телефонів ця перешкода подолана. «Мобільні «телефоно-простори» (phonespace) дають можливість існувати культурам плинних і миттєвих зустрічей, в яких місце, час, склад учасників і тема визначаються за допомогою дзвінка чи СМС», – зазначає Дж. Уррі (Urry, 2007: 328). Мобільні телефони зняли потребу в чіткій координації завчасно, оскільки люди можуть залишатися в постійному контакті, незалежно від того, де вони перебувають.

Тип майбутнього децентралізованого суспільства, який змальовує М. Маклюєн як «глобальне селище» будується на застосуванні електроніки і ЗМІ. Для такого суспільства притаманні: децентралізація і розпорошення, з одного боку, та щільність комунікацій і солідарність, з іншого. Це селище є відкритим для космополітичного впливу комунікацій планетарного рівня, йому притаманні приватність, інтимність, солідарність. Завдяки телекомунікації виникає новий тип солідарних зв'язків, який, як слушно зазначає М. Маклюєн, «втягує нас негайно і безупинно в турботи всіх інших людей. Він перевів діалог на глобальні масштаби. Його місією є Всезагальна зміна, яка кладе кінець психічній, соціальній, економічній і політичній ізоляції. Недійсними стали старі громадянські, суспільні і національні угруповання. Ніщо не може бути далі від духу нової техніки, ніж «місце для всього і все на своєму місці». Ви не можете, як раніше, сховатися вдома» (Маклюєн, 2004: 342). Зазначені зміни відбуваються тому, що мас-медіа, розширюючи комунікацію, трансформують просторово-часовий континуум: стискають простір, уможливають зворотність часу, створюючи умови для доступу до інформації в різних країнах як у теперішньому, так і в минулому.

Електронні медіа створили новий тип спілкування, який базується на можливості вільного доступу до глобального інформаційного простору. Щодо здійснення культурної глобалізації Ф. Кессиді справедливо пише: «Єдність багатоманітності і ба-

гатоманітність єдності складають діалектику життя та буття. І тому ідея про утворення єдиної культури, суперетносу чи «мегасуспільства» в найближчому майбутньому, не говорячи вже про глобальні процеси, які протікають у даний час, є ілюзією, утопією, яка видає бажане за дійсне» (Кессиди, 2003: 79). Такої ж думки дотримується Е. Тоффлер, який, висловлюючи прогнози на майбутнє, передбачає, що нове суспільство буде заохочувати «різноманітні, як клаптикова ковдра, стилі життя, що швидко змінюються» (Toffler, 1971: 328).

Глобалізація інформаційного простору нівелює кордони, які створюють уряди деяких держав, де свобода слова і право на об'єктивну інформацію обмежуються різними заборонами. Існування незалежних каналів новин (прикладом може служити Al-Jazeera) дозволяє світовій аудиторії отримувати альтернативні погляди на події, що відбуваються, як це було під час війни в Іраку. Члени різних суспільств можуть обмінюватися ідеями, використовуючи не тільки місцеві ЗМІ з метою отримання інформації, а й аналізувати інформацію цілої низки мас-медіа інших країн, які орієнтовані на світову аудиторію. Це підриває домінування тих соціальних норм, які встановлює еліта певного суспільства з метою впливу на маси. Широкий доступ до інформації звільняє людину від отримання тільки одного комплексу ідей і норм, дає можливість доступу до альтернативних думок.

Проте і в демократичних країнах вводяться певні обмеження стосовно доступу до певних сайтів в Інтернеті, на яких розміщена небажана для урядових органів інформація. Так, у США заборонено сайт Вікі Лікс. Проти обмежень доступу до сайтів немає однозначної думки. З одного боку, обмежуватися має доступ до сайтів, які несуть загрозу моральному та фізичному здоров'ю громадян, а з іншого, як справедливо зазначає Дж. Барлоу, такі заходи здатні «попередити розповсюдження вірусу вільнодумства, спорудивши застави на рубежах Кіберпростору. Ці заходи здатні стримувати епідемію деякий час, але у світі, який скоро увесь буде охоплений засобом комунікації, що несе біти, вони не будуть працювати» (Barlow, 1996).

Завдяки винайденню Інтернету виник єдиний глобальний ринок, на якому мільйони нових споживачів і виробників отримали можливість купувати та продавати товари й послуги. Медіапростір, що розширюється, все активніше впливає на суспільну свідомість як потужний засіб інформації, культурних і освітніх контактів, як фактор розвитку творчих здібностей особистості, змінює всю соціокультурну ситуацію. Значна кількість людей отримала можливість працювати над різноманітними проектами спільно, знаходячись у різних місцях планети.

Доступ до світового інформаційного простору вимагає знання міжнародних мов, адже без цього неможливо ознайомитися з надбаннями культури інших народів. З іншого боку, це може привести до руйнування культурного і мовного розмаїття та прискорити зникнення мов, звичаїв і традицій. Тому одним з найважливіших завдань інформаційної епохи є необхідність знайти баланс між захистом етнічних і економічних прав авторів та збереженням суспільного доступу до літературних творів, наукових і

художніх праць, а також до послуг у галузі культури. Сучасний медіапростір є досить неоднорідним, так як доступ до мас-медіа залежить від багатьох умов: політичних, соціокультурних, економічних. Загальноживаним став термін «цифрова нерівність», що позначає нерівність між людьми, групами, націями, за ознакою підключення до Інтернету. Висока вартість послуг підключення до Інтернету, так звана «цифрова нерівність» обмежують доступу до кіберпростору, створюючи як у світовому масштабі, так і в масштабі кожної країни свої вектори «Північ – Південь».

Останні десятиліття світового розвитку показали, що процес глобалізації має дві сторони: об'єктивну, яка є закономірним етапом розвитку світу, історичним процесом становлення єдності світу в сфері економіки, фінансів, інформації, політики, культури, і другу – суб'єктивну, яка полягає в прагненні країн Заходу взяти цей процес під свій контроль. Прірва між групою найрозвиненіших країн, що вийшли на рівень інформаційного суспільства, та рештою людства дедалі поглиблюється, зокрема, за параметрами якості життя. Для більшості людей переваги глобалізації є недоступні. Як авторка зазначала в одній із праць, «обличчя глобалізації досить контрастне: високорозвинені країни користуються всіма її благами, тоді як інші змушені вступати у жорстоку конкуренцію за те, щоб наблизитися до цих країн, а ще інші – змушені визнати себе сировинними придатками до промислово розвинених країн» (Ороховська, 2009: 76). В умовах глобальної економіки інформаційні технології стають одним із важливих елементів зовнішньої політики, а створення нової економіки, яка базується на технологічному прогресі, залежить від політичних процесів, які відбуваються в країні. Корпорації можуть розмістити виробництво в різних місцях залежно від витрат, комерційних ризиків, політичних і соціально-економічних умов. Комунікаційні технології дають можливість натиском комп'ютерних клавіш управляти фінансовими потоками, перекидати кошти в інші регіони та країни, чим можна штучно створити фінансову кризу, а за нею – і політичну.

Конкурентоспроможність кожної країни в світовому економічному змаганні визначається її готовністю відповідати на виклики сучасності. Перші позиції належать країнам, які досягли найзначніших досягнень у створенні сучасного інтелектуального потенціалу та у показниках його реалізації. Народження концепції Європейського освітнього простору, або європейської зони вищої освіти (кінець 70-х – початок 80-х років ХХ століття), стало наслідком прагнення ідеологів інтеграції Західної Європи прийняти виклики сучасності і з цією метою створити значно ефективніші механізми державної підтримки освіти і науки. Інтеграційні дії об'єктивно привели їх до вироблення принципів створення Євроосвітнього простору і до їхнього затвердження у Болонській декларації (19 червня 1999 року).

Європейська зона вищої освіти ставить, перш за все, за мету подолати відставання в економічному змаганні із США, яке все більше поглиблюється. Передбачається, що Болонський процес забезпечить реальну мобільність громадян різних країн на освітньому просторі і на європейському ринку праці,

визнання дипломів і кваліфікацій, привабливість європейської освіти для громадян інших країн. На такі дивіденди можуть розраховувати лише країни з високим рівнем інтелектуального потенціалу та високими соціальними стандартами життя.

Економічно розвинуті країни акумулюють найновіші світові винаходи та втілюють їх у практику, виділяють значні суми на гранти молодим ученим. Фінансування наукових проектів стає потужним фактором розвитку цих країн. Отже, міжнародна конкуренція розгортається в наш час у сфері науки та освіти, а конкурентоздатність залежить від інтелектуального потенціалу країн, від наявності добре підготовлених високоосвічених професіоналів. Вже не матеріальна сфера визначає рівень розвитку країни, а рівень і якість застосування інформаційних технологій.

Обговорення

Ідеї космізму, закладені мислителями кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., набувають нової актуальності в інформаційному суспільстві з його здобутками та проблемами. Це спонукає дослідників, з позиції реалістичного сьогодення, осмислити зміни у світогляді суспільства, ставлення до ідеології споживацького суспільства, шляхи вирішення глобальних проблем, відповідальність людства за поєднання національних, суспільно-політичних на загальнолюдських інтересів із проблемою екологічної безпеки. Видатні вчені сучасності М. Амосов, О. Базалук, М. Мойсєєв, П. Капиця, І. Пригожин, В. Онопрієнко у своїх працях ставлять питання про те, чи здатне людство виробити певні етичні правила і чи зможе воно їм слідувати, щоб забезпечити коеволюцію суспільства і природи. Космізм як філософію, що висвітлює антропологічну і соціальну еволюцію, показує коеволюцію природи і суспільства трактує у своїх працях сучасні дослідники Ф. Гиренко, А. Гулига, М. Моїсєєв, В. Казютинський, О. Куракіна, С. Семенов та ін. Авторка поділяє їх погляд на філософію космізму як таку, що пояснює тенденції еволюційного розвитку і є передумовою становлення глобального світогляду.

Висновки

Сучасні глобалізаційні процеси містять багато протиріч і супроводжуються процесами фрагментації, локалізації, культурними конфліктами, національними проблемами Спілкування між людьми, обмін цінностями, ідеями набули нового масштабу та викликали стурбованість багатьох людей тим, що глобалізація може спричинити втрату цінностей і спосіб життя, поставити під загрозу місцеву і національну ідентичність. Це, відповідно, спричинило ріст ксенофобії та консерватизму. Духовна криза в суспільстві веде до деградації особистості, до посилення її апатії та відчуженості, до посилення домінування хибних цінностей у суспільстві, що веде до антисоціальної поведінки, агресивності, військових конфліктів, міжнародних конфліктів, тероризму і т. п.

Електронна комунікація, що забезпечує розширення медіапростору, який є основою формування ноосфери в масштабах усієї планети, дає можливість сформувати глобальні системи взаємодії. Саме вони є тим чинником, що може забезпечити цілісність світової культури чи будь-якої з національних культур.

Для виконання такої місії пріоритети співробітництва і взаємодопомоги мають стати домінуючими для діяльності мас-медіа, незалежно від того, які цивілізації, нації, регіони, спільноти вони представляють.

Політика в сфері медіакультури має бути направлена на функціонування мережі комунікації у режимі взаємообміну, недопущення ситуації, коли демасифікація мас-медіа може призвести до локалізації, закриття культур окремих етносів чи релігійних груп. Оскільки мас-медіа є посередниками між державою і суспільством, владою і людиною, то при проведенні політики держав у сфері медіакультури ідеї космізму, які направлені на космічну перспективу розвитку людства, усвідомлення свого призначення, набувають особливої актуальності. Важливо, щоб у сучасному суспільстві, охопленому міжетнічними, міжцивілізаційними конфліктами, в умовах глобальної кризи пропагувалися ідеї, які розвивали космісті, пріоритет суспільних інтересів над інтересами особистості, пропаганда співробітництва над суперництвом, ідея взаємодопомоги, а не боротьби.

Список літератури

1. Базалук О. Модель еволюції разумної матерії / О. Базалук // *Philosophy & Cosmology*. – 2014. – Vol. 12. – С. 195-196.
2. Barlow, John Perry. A Declaration of the Independence of Cyberspace (Feb. 1996). <https://www.eff.org/cyberspace-independence>.
3. Бердяев Н. Новое средневековье: Размышления о судьбе России и Европы / Н. Бердяев. – М.: Феникс: ХДС-пресс, 1991. – 81 с.
4. Бердяев Н. А. Судьба России / Н. А. Бердяев. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2004. – 333 с.
5. Вернадський В. Кілька слів про ноосферу / В. Вернадський // *Вибрані праці*. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 266-275.
6. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский; ответ. ред. А. Л. Яншин; [Предисл. А. Л. Яншина, Ф. Т. Яншиной]; АН СРСР. – М.: Наука, 1991. – С. 204.
7. Володина М. Язык СМИ – основное средство воздействия на массовое сознание / М. Володина // *Язык средств массовой информации*. – М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. – С. 6-24.
8. Дротянко Л. Г. Інформаційний простір і діалог культур в інтер'єрі ХХІ століття / Л. Г. Дротянко // *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Філософія. Культурологія: 36. наук. праць. – К.: НАУ, 2011. – №1(13). – С. 5-8.
9. Кессиди Ф. Глобализация и культурная идентичность / Ф. Кессиди // *Вопросы философии*. – 2003. – № 1. – С. 76-87.
10. Луман Н. Общество общества. Часть IV. Дифференциация / Н. Луман; пер. с нем. Б. Скуратов. – М.: Логос, 2006. – 320 с.
11. Маклюэн М. Средство само есть содержание / М. Маклюэн // *Информационное общество*. – М.: АСТ, 2004. – С. 341-348.
12. Ороховська Л. А. Глобалізація і глобалізм / Л. А. Ороховська // *Вісник національного авіаційного університету*. Серія: Філософія. Культурологія: зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2009. – № 2 (10). – С. 75-80.
13. Пода Т. А. Діалог культур як основа розвитку людства (на засадах філософії космізму) / Т. А. Пода // *Вісник національного авіаційного університету*. Серія: Філософія. Культурологія: зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2018. – № 1 (27). – С. 76-79.
14. Рашкофф Д. Медиавирус! Как поп-культура воздействует на ваше сознание / Д. Рашкофф. – М.: Издательство: Ультра. Культура, 2003. – 368 с.
15. Соловьев В. С. Русская идея // *Сочинения: В 2 т. / [Сост. и общ. ред. А. В. Гулыги, А. Ф. Лосева]*. – М.: Мысль, 1988. – Т. 2. – 1988. – 824 с.
16. Teilhard de Chardin P. The Phenomenon of Man / Pierre Teilhard de Chardin. – New York: Harper Collins, 1975. – 320 p.
17. Urry J. Mobilities / John Urry. – Cambridge: Polity Press, 2007. – 336 p.
18. Toffler A. Future Shock / Alvin Toffler. – New York: Bantam Books, Inc., 1971. – 430 p.
19. Федоров Н. Ф. Сочинения / Н. Ф. Федоров. – М.: Мысль, 1982. – 711 с.

20. Циолковский К. Э. Научно-фантастические произведения / К. Э. Циолковский. – Тула : Приокское книжное изд-во, 1986. – 447 с.

References

1. Bazaluk O. 2014. «Model' evolyucy'y razumnoj matery'y» [The Evolving Matter Evolution Model]. *Philosophy & Cosmology*, 12: 195-196.
2. Barlow, John Perry. A Declaration of the Independence of Cyberspace (Feb. 1996). <https://www.eff.org/cyberspace-independence>.
3. Berdyayev N. 1991. *Novoe srednevekov'e: Razmyshleny'ya o sud'be Rossy'y' y' Evropy* [The New Middle Ages: Contemplations about the Fate of Russia and Europe]. M.: Feny'ks: XDS-press.
4. Berdyayev N. A. 2004. *Sud'ba Rossy'y'* [The Fate of Russia]. M.: ООО "Y'zdatel'stvo AST".
5. Vernadsky' V. 2005. *Kil'ka sliv pro noosferu* [Some Words about Noosphere]. K.: Naukova dumka: 266-275.
6. Vernadsky' V. Y'. 1991. *Nauchnaya my'sl' kak planetarnoe yavleny'e* [Scientific Thought as a Planetary Phenomenon] ; otvet. red. A. L. Yanshy'n ; [Predy'sl A. L. Yanshy'na, F. T. Yanshy'noj] ; AN SRSR. M. : Nauka.
7. Volody'na M. 2008. *Yazyk SMY' – osnovnoe sredstvo vozdeystviya na massovoe soznany'e* [The Language of Mass Media as the Main Leverage on Mass Consciousness]. *Yazyk sredstv massovoj y'nformacy'y*. M.: Akademichesky'j Proekt, Al'ma Mater: 6-24.
8. Drot'yanko L. G. 2011. *Informacijny'j prostir i dialog kul'tur v inter'yeri XXI stolit'ya* [Information Space and Dialogue of Cultures within the 21st Century]. *Visny'k Nacional'nogo aviacijnogo universy'tetu. Seriya : Filosofiya. Kul'turologiya*, 1(13) : 5-8.

9. Kessy'dy' F. 2003. *Globaly'zacy'ya y' kul'turnaya y'denty'chnost'* [Globalisation and Cultural Identity]. *Voprosy fy'losofy'y*, 1. : 76-87.
10. Luman N. 2006. *Obshhestvo obshhestva. Chast' IV. Dy'fferency'acy'ya* [The Differentiation of Society]. M. : Logos.
11. Maklyuzn M. 2004. *Sredstvo samo est' sodержany'e: Y'nformacy'onnoe obshhestvo*. [The Medium is the Massage: An Inventory of Effects]. M.: AST: 341-348.
12. Oroxovs'ka L. A. 2009. *Globalizaciya i globalizm* [Globalisation and Globalism]. *Visny'k Nacional'nogo aviacijnogo universy'tetu. Seriya : Filosofiya. Kul'turologiya*, 2 (10) : 75-80.
13. Poda T. A. 2018. *Dialog kul'tur yak osnova rozvy'tku lyudstva (na zasadax filosofiyy kosmizmu)* [Dialogue of cultures as a principle for human development (of the basis of philosophy of cosmism)]. *Visny'k Nacional'nogo aviacijnogo universy'tetu. Seriya : Filosofiya. Kul'turologiya*, 1 (27) . : 76-79.
14. Rushkoff, Douglas. 1994. *Media Virus: Hidden Agendas In Popular Culture*. – New York: Ballantine Books.
15. Solov'ev V. S. 1988. *Russkaya y'deya* [The Russian Idea]. *Sochy'neny'ya: V 2 t. / [Sost. y' obshh. red. A. V. Gullgy', A. F. Loseva]*. – M.: MIsI', – T. 2.
16. Teilhard de Chardin P. 1975. *The Phenomenon of Man The Russian Idea*. – New York: Harper Collins.
17. Urry J. 2007. *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
18. Toffler A. 1971. *Future Shock*. – New York: Bantam Books, Inc.
19. Fedorov N. F. 1982. *Sochy'neny'ya* [Works]. – M.: MIsI'.
20. Cy'olkovskiy' K. Э. 1986. *Nauchno-fantasty'cheskoye proy'zvedeny'ya* [Scientific Fiction Works]. – Тула : Pry'okskoye kny'zhnoe y'zd-vo.

Л. А. Ороховская

ОСМЫСЛЕНИЕ ЦЕЛОСТНОСТИ МИРА В ПАРАДИГМЕ КОСМИЗМА

В статье рассматривается влияние идеологии космизма, с ее ориентацией на принципы всеобщей взаимосвязи, единства, необходимости согласования человеческой деятельности с принципом единства мира, на формирование социального пространства информационного общества. Показывается, что именно на духовное начало в становлении единства человечества указывали представители космизма В. Соловьев, М. Федоров, М. Бердяев, К. Циолковский, В. Вернадский, Ле Руа, П. Тейяр де Шарден, которые выражали мировоззренческую позицию, соответственно которой человек, его прошлое, настоящее и будущее рассматриваются сквозь призму соотношения с космосом.

Ключевые слова: глобальное общество, космизм, информационное пространство, ноосфера, мировое сообщество, социальное пространство.

L. Orochovska

COMPREHENSION OF WORLD'S WHOLENESS IN COSMISM PARADIGM

Introduction. The article examines the influence of cosmism ideology and its orientation at principles of total interconnection, unity, obligatory coordination of human activity with the principle of world integrity on the formation of media space and social space of the information society. It displays that inwardness within the formation of humanity unity has been emphasised by the cosmism representatives Vladimir Solovyov, Nikolai Fedorov, Nikolai Berdyayev, Konstantin Tsiolkovsky, Vladimir Vernadsky, Edouard Le Roy, Pierre Teilhard de Chardin who manifested the world view position considering human, their past, present, and future through the lens of correlation with space. **Aim and tasks.** The research distinguishes the crucial role of cosmism ideology in development of modern media culture. **Research results.** It highlights the fact that, within the information society where formation of network communication systems provides the opportunity to shape global interaction systems enabling integrity of world culture or any national culture, priorities of cooperation and mutual aid ought to become dominant for mass media activity regardless of the civilisations, nations, regions, communities they represent. Policy in the sphere of media culture must be directed at the operation of communication network in the interchange mode, prevention of the situation when demassification of mass media may lead to localising, closing cultures of certain ethnic or religious groups. **Conclusions.** Since mass media are intermediaries between state and society, power and human, cosmism ideas directed at cosmic prospects of humanity development, recognition of its mission obtain particular topicality when states conduct their policies in the sphere of media culture.

Keywords: global society, cosmism, information space, noosphere, world community, social space.